

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

УДК 332.3:330.341.1(477)

Гронська М.В.

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Окреслено необхідність впровадження інновацій в землекористування. Визначено основні пріоритети стратегічного управління земельними ресурсами. Наведено авторське визначення терміну „інноваційне управління в землекористуванні”

Outlined necessity of introduction of innovations for land-tenure. Certain basic priorities of strategic management by the landed resources. This author determination of term „innovative management in land-tenure”

В умовах рукотворного виснаження земельного потенціалу, значного техногенного навантаження на земельні ресурси, в реаліях соціального розшарування суспільства на людей дуже бідних і надто багатих, гальмування при цьому економічного реформування і стримування розвитку підприємницької діяльності на землі, недостатня розвиненість демократичних інституцій держави, практична відсутність впливу громадськості на правоохоронну, судову системи, загострення небезпеки бездуховності та інше уповільнюють процес переходу до сталого розвитку країни. Ці багатofакторні перешкоди ініціюють розвиток науково-теоретичних положень інноваційно-орієнтованого землекористування.

Актуальність інноваційно-орієнтованого землекористування тісно пов'язана з інноваційною стратегією забезпечення гармонізації життєдіяльності суспільства і збалансованого розвитку України [1]. Разом вони зумовлюють активізацію механізмів, які мають забезпечити надійні гарантії не лише стабілізації економіки, а й утворення необхідних передумов її прискороеного зростання, впровадження науково-технологічних інновацій, опанування новітніми методами управління, як головним чинником сталого економічного розвитку (зміна моделі виробництва і споживання), гарантування екологічної безпеки довкілля, зведення до мінімуму впливу негативних наслідків, досягнення гармонії відносин “суспільство земельні ресурси”.

Переведення землекористування на інноваційний шлях розвитку потребує здійснення комплексу заходів, спрямованих на приведення системи управління земельними ресурсами у відповідність до моделі зростання. З цією метою потрібно розглядати управління в контексті, головно, стратегічного розвитку.

Виходячи із прогнозно-аналітичного дослідження сучасної наукової літератури встановлено, що у розв'язання наукових проблем, присвячених розвитку теоретико-методологічних засад стратегічного управління земельними ресурсами в Україні поки що присвячено небагато спеціальних досліджень. Серед дослідників у цьому напрямку є відомі вітчизняні вчені: П.П. Борщевський, В.Г. В'юн, В.В. Горлачук, А.С. Даниленко, Б.М. Данилишин, Д.С. Добряк, С.І. Дорогунцов, І.І. Лукінов, П.Т. Саблук, В.М. Трегобчук, А.М. Третяк та інші [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11]. Проте і досі залишається багато актуальних, але не вирішених проблем методологічної бази щодо вирішення питань, які розглядаються.

Саме тому була поставлена задача, яка полягає у продовженні наукових пошуків інноваційного потенціалу стратегічного управління земельними ресурсами, як ефективного

механізму реалізації визначених стратегій екологізації господарської діяльності на землі з використанням наукового, науково-технічного результату й інтелектуального потенціалу.

Основна ідея впровадження інновацій у землекористування полягає в їх здатності удосконалити існуючу систему використання земельних ресурсів, усунути протиріччя між їх реальним та бажаним станом.

Виходячи з вище констатованого, обґрунтую характерні особливості потенціалу стратегічного управління земельними ресурсами.

Найважливіша роль стратегічного управління полягає у тому, що воно дозволить сформулювати умови щодо побудови інноваційної еколого-духовної парадигми у землекористуванні, яка забезпечить поєднання екологічної і культурної систем цінностей, понять і сприймань, що сформує нове бачення реальності господарювання на землі, засноване на гармонізації взаємин людини, науки, виробництва і земельних ресурсів. Стратегічне управління земельними ресурсами дасть поштовх формуванню системи управління процесом досягнення гармонійного розвитку землекористування з біотичними, соціально-економічними та інноваційно-технологічними пріоритетами. При цьому мова йде про встановлення фундаментальних вихідних положень для стратегічного планування процесу досягнення еколого-безпечного землекористування, орієнтованого на кінцевий результат – стале використання землі.

Беручи за основу вищевикладене потрібно зазначити, що стратегічне управління у сфері землекористування зумовлює формування ідеології землекористування та формує загальний напрям його розвитку на тривалу перспективу.

Оцінивши потенційні особливості стратегічного управління земельними ресурсами, було визначено, що успіх його розвитку на сучасному етапі, потребує розробки теоретичних засад інноваційного управління, як його вагової складової. Стратегічне управління земельними ресурсами також передбачає, по-перше, тісне переплетіння з іншими видами управління: управлінням фінансами, управлінням людськими ресурсами, управлінням виробництвом, управлінням маркетинговою діяльністю тощо; по-друге, стратегічне управління взаємно проникає і доповнюється загальним (генеральним) менеджментом.

Взаємозв'язок стратегічного та інноваційного управління зумовлює з'ясування термінології цих двох сфер діяльності, які у своєму арсеналі містять значну кількість понять пов'язаних з тематикою стійкого розвитку. Адже невизначеність може загальмувати формування не заангажованого, об'єктивного підходу до вирішення проблеми сучасності, спричинити еколого-економічну кризу у процесі землекористування.

При формуванні понятійної основи в галузі стратегічного управління, як складової сталого розвитку землекористування, важливе місце належить терміну “сталий розвиток”.

Впродовж останнього десятиріччя при обговоренні сутності цього терміну поставала проблема семантичної невідповідності англomовному оригіналу. При цьому, те що це розвиток – заперечень не виникає, але щодо дієприкметника “сталий” нарікань багато. Вперше термін (чи концепція) “сталий розвиток” був запропонований Комісією з навколишнього середовища та розвитку. Принцип сталого розвитку став лейтмотивом Конференції ООН з довкілля та розвитку (UN SED), яка відбулась у черні 1992 р. у Ріо-де-Жанейро. На конференції були прийняті Програма дій для сталого розвитку, відому як Порядок денний 21 та Декларацію Ріо з довкілля та розвитку [12, с. 69]. З того часу ця концепція розробляється різними науками.

Спочатку поняття “сталий розвиток” пов'язувалося з впливом людської діяльності на навколишнє середовище, на екологію. По мірі вивчення цієї глобальної проблеми

вникла необхідність розширення початкового змісту концепції сталого розвитку. При цьому наголошувалось, що за існуючих темпів споживання і виробництва людство знищить само себе досить швидко і як вирішення проблеми було запропоновано інтегральний підхід (інноваційно-екологічний) до процесу прийняття рішень та формування політики, у яких захист довкілля і довгострокове економічне зростання розглядаються як взаємозалежні і взаємодоповнюючі. З'явилося розуміння того, що природу неможливо підкорити її можна змінити, вичерпати її ресурси, зробити непридатною для життя.

Звідси, як висновок, був заклик до такого розвитку, який зможе задовольнити потреби теперішнього покоління без ризику для майбутніх поколінь задовольнивши їх власні потреби. Це, власне, і розглядається як сталий розвиток.

Сьогодні існує досить багато тлумачень цього терміну. Тим не менше жодне з них не стало загально визнаним. Але у всіх випадках йдеться про розвиток в межах господарської (екологічної) ємності природного середовища, що не вносить незворотних змін у природу і не створює загроз для як завгодно довгого існування людини як біологічного виду *homo sapiens*. Отже, йдеться про добробут людини і благополуччя природи, при цьому сталий розвиток пропонується як альтернативний стихійному.

Узагальнення наукової думки відносно тлумачення терміну „сталий розвиток”, дозволило зробити висновок, що одне з основних значень слова “сталий” в українській мові це „постійний”, „незмінний”. Останнім часом у наукових працях, доповідях на конференціях надається перевага іншому, точнішому поняттю “збалансований розвиток” [13], “усталений” [14], “підтримуваний” [15]. Проте, з метою уточнення, зверну увагу на такий суто лінгвістичний момент: у тлумачному словнику української мови [16] значення безперервності, невинності наводиться як один із аспектів змісту слова “сталий”. Проте, головний контраргумент, на нашу думку, у вирішенні даної проблеми має термінологічна традиція. Адже, коли термін “сталий розвиток ” почав вживатися у нашій мові досить часто, увійшов до багатьох офіційних документів і чималої кількості наукових праць навряд чи комусь вдасться змінити його на інший, навіть якщо той здається значно досконалішим. Отже, очевидним є висновок, що термін “сталий розвиток” має право на широке його вживання. При цьому зміст його необхідно розглядати у контексті значення дієприкметника: це розвиток, який підтримується, регулюється, який є збалансованим, оптимізованим, гармонізованим, який є безперервним протягом невизначено довгої низки людських поколінь. Саме у цьому контексті ми пропонуємо використовувати поняття “сталий розвиток” в термінології економіки землекористування, адже не усвідомлення його змісту не дозволяє оформитися науці сталого розвитку землекористування.

На основі вище викладеного та аналітичного огляду наукових праць вітчизняних вчених, вважаємо за доцільне таке тлумачення поняття “сталий розвиток землекористування”: це процес розбудови землекористування на основі оптимізації соціальної, економічної та екологічної складових господарської діяльності на землі, з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь.

З огляду на окреслене визначення відзначимо, що його необхідно відрізнити від терміну “стале землекористування”, щоб уникнути плутанини. Термін “стале землекористування” було визначено Законом України “Про землеустрій” стаття 1 [17] де тлумачиться як “...форма та відповідні до неї методи використання земель, що забезпечують оптимальні параметри екологічних і соціально-економічних функцій територій” [17]. Таким чином, мною зроблено висновок, що терміни “стале землекористування” та “сталий розвиток землекористування” мають безпосереднє

відношення до концепції сталого розвитку вітчизняної економіки, при якій національні інтереси України вимагають негайних та ефективних заходів, спрямованих на збереження її науково-технологічного потенціалу, забезпечення ефективного використання інноваційного управління для подолання кризових явищ у економічному та соціальному розвитку земельної галузі.

Важливе значення у науково-теоретичному розвитку стратегічного управління є обґрунтування сутності поняття “стратегічне управління земельними ресурсами”. У результаті дослідження наукової спадщини встановлено, що в загальному вигляді процес управління трактується як методи впливу суб’єкту управління на об’єкт управління за допомогою прямих і зворотних зв’язків в умовах впливу дестабілізуючих факторів зовнішнього і внутрішнього середовища з метою досягнення запланованого результату.

Щодо терміну “управління земельними ресурсами”, то сучасне визначення даного поняття полягає у забезпеченні цілеспрямованого, планомірного впливу суб’єкту управління на об’єкт управління (земельні ресурси) з метою підтримання його стійкого стану або переведення у новий, бажаний, стан. Але, як свідчить практика і досвід, таке управління не завжди забезпечує ефективність управлінського рішення, тому, що суб’єкт управління, приймаючи рішення, не завжди дає звіт своїм діям, тобто рішення приймаються шляхом “проб і помилок”. Така постановка питання нині вже не відповідає вимогам раціонального використання і охорони землі. Тому суб’єкт управління, приймаючи рішення повинен давати звіт своїм діям, тобто нести відповідальність за прийняті рішення. Звідси пропонуємо таке визначення: управління земельними ресурсами – це діяльність, яка вміщує в себе відповідальність за ефективне регулювання діяльності господарюючих суб’єктів на землі, направлена на досягнення поставлених цілей.

Повертаючись до визначення “стратегічне управління земельними ресурсами”, зауважимо, що слово “стратегія” – це довгостроковий, якісно визначений напрям розвитку, що стосується сфери, засобів і форми діяльності, системи взаємовідносин всередині організації, а також позиції організації в оточуючому середовищі [18].

При цьому відзначимо, що основним пріоритетом стратегічного управління земельними ресурсами є екологічна стратегія, суть якої полягає у екологізації усіх сфер землекористування в контексті національної безпеки України шляхом формування екологічного світогляду державних службовців, керівників і посадових осіб, які приймають відповідальні рішення на локальному, регіональному і державному рівнях щодо використання і охорони земельних ресурсів; формування екологічно збалансованої системи використання землі на основі еколого безпечних технологій та адекватної структури виробничого потенціалу у промисловості, енергетиці, будівництві, сільському господарстві, на транспорті та інше.

Екологічна стратегія управління земельними ресурсами здійснюється у контексті реалізації національної екологічної стратегії переходу до сталого розвитку землекористування. Таке розширене трактування змісту екологічної стратегії управління земельними ресурсами зумовлено її об’єктивним та функціональним характером. Вона безпосередньо пов’язана з іншими загальними та специфічними стратегіями управління земельними ресурсами. Разом вони визначають генеральну лінію розвитку землекористування.

Розвиток стратегічного управління зумовлюється багатьма факторами, насамперед необхідністю:

- удосконалення структури управління;
- удосконалення управління науково-технічним прогресом і якістю продукції;

- поліпшення системи планування як основної ланки управління;
- удосконалення методик виконання окремих операцій і видів робіт;
- організаційне регулювання використання сучасної техніки управління;
- використання специфіки умов і загальних тенденцій науково-технічного розвитку;
- запровадження обліку соціально-психологічних факторів, інтегруючої ролі мети, тенденції ущільнення часу та ін.

Все це дає змогу виявити і розвинути ринкові переваги стратегічного управління, розкриває зміст перспективних напрямків діяльності господарюючих суб'єктів на землі, адже вони знають, як і куди слід спрямувати свої зусилля.

Виходячи з цього, вважаю, що стратегічне управління земельними ресурсами це складний і багатогранний процес, що передбачає різні напрямки розвитку землекористування, які відображені у комплексному плані (програмі), що призначений для здійснення місії землекористування та досягнення його стратегічних цілей.

На підставі дослідження існуючих напрямів формування стратегічного управління в цілому, зроблено висновок, що воно повинно бути зорієнтоване на сталий розвиток землекористування, перебувати у прямо пропорційній залежності від інноваційного управління земельними ресурсами. Розвиток інноваційного управління в землекористуванні є справою особливого значення. Останнє має принципове значення, оскільки необхідність такого управління зумовлена концепцією науково-технічного та інноваційного розвитку України, схваленою Постановою Верховної Ради України [19]. У зв'язку з цим справедливим буде зазначити, що розвиток інноваційного управління можна вважати головною умовою подолання негативних змін в землекористуванні.

Слід зазначити, що у вітчизняній літературі існують окремі розробки з питань розвитку землекористування на інноваційній основі.

Удосконалення методологічних та методичних підходів забезпечить становлення інноваційного управління в землекористуванні, яке створить дієвий механізм впровадження інноваційних технологій з урахуванням факторів мікро- і макро- оточення.

Аналізуючи роль і значення інноваційного управління земельними ресурсами відзначаю, що воно є стабілізатором землекористування. При цьому роль “стабілізатора” відводиться сучасним методам управління господарською діяльністю на землі, на засадах фундаментальних і прикладних досліджень щодо використання земельних ресурсів.

Основними критеріями інноваційного управління земельними ресурсами є:

- створення єдиної системи еколого безпечного землекористування;
- підвищення якості життя населення;
- покращення стану здоров'я населення, сучасних і майбутніх поколінь;
- гармонізація життєдіяльності суспільства з земельними ресурсами та ін.

З огляду на вищевикладене, авторське визначення терміну “інноваційне управління в землекористуванні” формулюється, як управлінська діяльність, направлена на формування та досягнення цілей інноваційного розвитку землекористування шляхом впровадження досягнень науки і техніки в господарську діяльність на землі з отриманням результату будь-якої форми: матеріального, інформаційного, організаційного тощо.

Основа пріоритетного розвитку інноваційного управління в землекористуванні складає економіка, екологія, підприємництво, менеджмент тощо, які включені в єдиний процес.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що розвиток стратегічного управління земельними ресурсами і інноваційного управління в землекористуванні потрібно розглядати як “науку в науці”, що тісно поєднує теорію управління, економічну теорію, економіку природокористування, економіку землекористування, право, екологію

тощо, в єдиний оптимальний процес і свідчить про перехід на якісно нову ступінь розвитку землекористування.

Література

1. Денисенко М.П. Вплив інновацій на прискорення розвитку економіки // Проблеми науки. – 2002. – №2. – С. 14-21
2. Лукінов І.І. Стратегія і механізм пореформеного розвитку АПК // Матеріали четвертих зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25-26 червня 2002 року. К.: ІАЕ УААН, 2002. С. 45-54.
3. В'юн В.Г. Специфіка впровадження інновацій у сучасному аграрному виробництві // Матеріали четвертих зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25-26 червня 2002 року. К.: ІАЕ УААН, 2002. С. 410-416.
4. Борщевський П.П. та ін. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону. К.: Наукова думка, 1998. 240 с.
5. Горлачук В.В. Еколого-економічні проблеми раціонального землекористування Західної України. Львів: Вища школа, 1996. 210 с.
6. Добряк Д.С. Проблеми екологізації землекористування // Землевпорядкування. 2001. №2. С. 31-36.
7. Саблук П.Т. Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі // Матеріали четвертих зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25-26 червня 2002 року. К.: ІАЕ УААН, 2002. 729 с.
8. Трегобчук В.М. Завдання і наслідки земельної реформи // Матеріали науково-практичної конференції. К.: СОПС України НАН України, 1994. С. 3-4.
9. Третяк А.М. Особливості управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки // Вісник Львівського державного аграрного університету: Землевпорядкування і земельний кадастр. Львів, 1998. С. 5-11.
10. Даниленко А.С. Еколого-економічний пріоритет аграрного природокористування на сучасному етапі розвитку України // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету. – Вид-во ЛНАУ. – 2002. – №19 (31). – С. 3-7.
11. Дорогунцов С.І., Борщевський П.П., Данилишин Б.М. Удосконалення управління природокористуванням в АПК. – К.: Урожай, 1992. – 124 с.
12. Лебідь Г.М. Інновації у сфері агропромислового виробництва: суть та значення // Економіка АПК. 2000. №3. С. 69-74.
13. Бондаренко В. “Сталий розвиток” не найточніший термін // Вісник Державного університету “Львівська політехніка”. №336. Проблеми української термінології. Матеріали 5-ї Міжнародної наукової конференції. Львів: Львівська політехніка, 1998. С. 355-356.
14. Базидевич О.О. Еколого-географічна структура Карпатського економічного району України: Автореф. дис...канд. географ. Наук. К., 1992. С. 16
15. Серебрянский Л.Р., Скопин А.Ю. поддерживаемое, сбалансированное или устойчивое развитие? // Изд. РАН. Сер. Геогр. 1998. №1. С. 44-49.
16. Великий глумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел, М.Д. Василева-Дерибас, О.В. Дмитрієв та ін. / За ред. В.Т. Бусела. К.: Ірпінь: ВТФ Перун, 2001. 1440с
17. Закон України “Про землеустрій” від 22.05. 2003 №858-IV
18. Третяк А.М., Другак В.М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування. К.: ЦЗРУ, 2003. 337 с.
19. Постанова Верховної Ради України “Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України”, Відомості Верховної Ради, 1999. № 37. 336 с.

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. В'юном В.Г. 22.11.04*

*Надійшла до редакції
10.11.04*